PROBLEMOS ANALIZĖ
ŠVIETIMO
2015 lapkritis, Nr. 14 (138)
ISSN 1822-4156

VAIKO BRANDUMAS MOKYKLAI – KAS TAI?

Pagrindiniai klausimai:

- Kaip apibrėžiamas vaiko brandumas mokyklai?
- Koks vaikas yra laikomas brandžiu mokytis pradinėje mokykloje?
- Kaip vaikas pereina iš ankstyvojo ugdymo į pradinį?
- Kiek vaiko brandumas mokyklai turi įtakos tolesnei mokymosi sėkmei?

Ankstyvoji vaiko patirtis mokykloje dažnai suformuoja tolesnio mokymosi pagrindą, todėl itin svarbu, kad bendromis ugdytojų – tėvų ir pedagogų – pastangomis pavyktų užtikrinti, kad ši patirtis būtų sėkminga visiems vaikams. Kaip rodo įvairūs tyrimai, vaiko brandumas mokyklai yra glaudžiai susijęs su tolesne jo sėkme. Todėl, vertinant vaiko brandumą mokyklai, svarbu atskleisti veiksnius, kurie gali nulemti jo gebėjimą mokytis ir mokymosi pasiekimus, tolesnę akademinę, socialinę ir profesinę sėkmę.

Šiuolaikinėje pedagogikoje vaiko brandumas mokyklai yra apibrėžiamas kaip *kompleksiškas ir daugiakomponentis vaiko fizinės, psichinės, socialinės, emocinės, kalbinės ir pažintinės raidos reiškinys*.

Vaikai savaime nėra „brandūs“ ar „nebrandūs“ mokyklai. Jų raidai ir gebėjimams esminę įtaką daro šeima ir sąveika su kitais ugdytojais ar asmenimis tam tikroje ugdymosi aplinkoje. Todėl kalbant apie brandumą mokyklai svarbūs trys pagrindiniai veiksniai: *brandus vaikas*, *brandi šeima* ir *brandi mokykla*. Kad kiekvienas vaikas mokykloje galėtų patirti mokymosi sėkmę, svarbu:

kad *vaikas*, pradėdamas lankyti pradinę mokyklą, būtų pasiekęs pakankamą lygmenį visose brandos srityse ir susiformavęs reikiamus gebėjimus mokytis mokykloje;
kad *mokykla* būtų pakankamai pasirengusi priimti įvairius mokinius ir sukurti visiems jiems tinkamą ugdymo aplinką;
kad *šeima* būtų pakankamai pasirengusi padėti vaikui sklandžiai pereiti iš namų ar ankstyvojo ugdymo aplinkos į pradinio ugdymo aplinką ir skatintų pozityvias vaiko nuostatas mokytis mokykloje.

Lietuvoje, kaip ir daugumoje Europos šalių, vaiko amžius yra esminis kriterijus, kada pradėti lankyti pradinę mokyklą. Kai kuriose šalyse (Bulgarijoje, Kipre, Vokietijoje, Lichtenšteine, Šveicarijoje, Belgijoje) atsižvelgiama ir į vaiko kalbinius gebėjimus, brandumą ir pasirengimą mokyklai.

Kalbant apie vaiko brandumą mokyklai sudėtinga išskirti atskirus jo požymius, nes įvairiose metodikose ir tyrimuose aprašomos skirtingos vertinimo sritys, o įvairių šalių švietimo sistemose ikimokykliniam, priešmokykliniam, pradiniam ugdymui yra keliami skirtingi tikslai dėl šalių kultūrinių, socialinių, ekonominių, politinių skirtumų. Be to, ir to paties amžiaus vaikai labai skiriasi savo branda mokyklai ir tam tikrą raidos lygį įvairiose brandos srityse gali pasiekti skirtingu laiku. Dažniausiai mokslininkų ir pedagogų išskiriami veiksniai, galintys lemti vaiko sėkmę mokykloje, yra vaiko *fizinė sveikata, psichinė ir emocinė branda, socialiniai, bendravimo gebėjimai, požiūris į mokymąsi, kalbiniai ir pažintiniai gebėjimai, bendrosios žinios*.

Tie vaikai, kurie dėl įvairių veiksnių (skurdo, atskirties ir kt.) į pradinę mokyklą ateina nepasirengę mokytis mokykloje, patenka į rizikos grupę, nes dažniau pasiekia žemesnius mokymosi rezultatus, patiria socialinių ir emocinių sunkumų mokykloje ir būdami jau suaugę. Organizacija UNICEF, remdamasi tęstinių tyrimų duomenimis, daro išvadą, kad vaikų brandumas ir pasirengimas mokytis mokykloje ugdymui daro reikšmingą poveikį:

- *individualiu lygmeniu* (aukštesniems mokymosi pasiekimams ir pradinėse, ir aukštesnėse klasėse, aukštesnio išsilavinimo įgijimui, socialinės elgsenos modeliui ir profesinei veiklai suaugus);
- *globaliu lygmeniu*, nes prisideda prie šalies ar regiono *socialinės* (didesnis socialinis teisingumas ir švietimo sistemos poveikis visuomenei, geresnė gyventojų sveikata ir skurdo mažėjimas) ir *ekonominės* (biudžeto išlaidų švietimui mažėjimas, švietimo veiksmingumo, žmogiškųjų išteklių našumo ir gaunamų pajamų didėjimas) raidos.

KAIP APIBRĖŽIAMAS VAIKO BRANDUMAS MOKYKLAI?

Pirmieji pamąstymai, kada tinkamiausias laikas vaikui pradėti mokyklinį ugdymą, mus pasiekia dar iš antikos laikų. Platonas ir Aristotelis reikšmingais požymiais pradėti vaiką mokyti laikė dantų kaitą, mažėjantį norą ir poreikį žaisti, būti globojamam motinos ir sugebėjimą paklusti nurodymams, tvarkai, autoritetams. XVII a. J. A. Komenskis nurodė naujus pagrindinius brandumo mokyklai požymius: vaikas turi elementarių žinių iš kai kurių mokslo sričių, sugeba samprotauti ir apibendrinti, sukaupti ir išlaikyti dėmesį ir siekia toliau lavintis.

Lietuvoje mokykline branda pradėta domėtis pirmoje XX a. pusėje. Psichologas A. Gučas 1935 m. rašė, kad vaikas, pradėdamas eiti į mokyklą, turi būti tam subrendęs ne tik socialiai, bet ir intelektualiai – pasižymėti atitinkamu suvokimu, atmintimi, santykių suvokimu, išlavinta ranka ir kalba. J. Laužikas, kaip ir A. Gučas, vartojo *vaiko mokyklinės sambrandos* sąvoką, kuria pabrėžė įvairiapusiškumo būtinybę: ne tik pažintinių gebėjimų, bet ir dvasinio subrendimo, emocinio stabilumo ir atkaklumo svarbą. Panašiai teigė ir L. Jovaiša, vaiko mokyklinę sambrandą apibrėždamas kaip tokį vaiko fizinio ir dvasinio subrendimo lygį, kai jis jau gali lankyti mokyklą, mokytis pagal numatytą programą. O tam reikia atitinkamo raumenų išsivystymo, dėmesio, atminties, mąstymo išsivystymo lygio (Liniauskaitė, Valeckienė, 2002; Glebuvienė, Grigaitė, Monkevičienė, 2004).

XX a. antroje pusėje tapo populiaru vaikų brandumą mokyklai vertinti įvairiais testais ir metodikomis, kuriais būdavo nustatomi intelektiniai ir pažintiniai gebėjimai, tam tikri įgūdžiai (dažniausiai skaitymo ir skaičiavimo). Sovietiniu laikotarpiu Lietuvoje veikusios parengiamosios (vadinamosios nulinės) klasės taip pat buvo orientuotos į akademinį mokymą, vaiko pasirengimą mokytis mokykloje vertinant tik skaitymo, rašymo, skaičiavimo gebėjimais. Tačiau remiantis visuminio ugdymo koncepcija, tokia vaiko brandumo mokyklai samprata yra per siaura ir neapima svarbių veiksnių, kurie daro didelę įtaką sėkmingam mokymuisi pradinėje mokykloje.

Šiuolaikiniu pedagoginiu požiūriu vaiko brandumas mokyklai, kaip daugiakomponentis vaiko raidos reiškinys, negali būti apribojamas tik tam tikrais pažintinės raidos lygmenimis. Todėl 1996 m. Lietuvoje patvirtinti *Vaiko brandumo mokyklai rodikliai* jau buvo suskirstyti pagal tris svarbias sritis: rodantys **socialinį-emocinį brandumą, intelektinę brandą, nuostatą ir pasirengimą tapti mokiniu.**

Vaiko brandumas mokyklai pasižymi kompleksiškumu ir yra daugiakomponentis raidos reiškinys, apimantis vaiko fizinę, psichinę, socialinę, emocinę, kalbinę ir pažintinę raidą, kurios atitinkamą lygmenį vaikas turėtų pasiekti tam tikromis optimaliomis aplinkybėmis iki pradėdamas lankyti mokyklą (Newton, 2007).

Dvi pagrindinės šiuolaikinių ankstyvojo ugdymo teoretikų išskiriamos koncepcijos, turinčios didžiausią reikšmę vaiko brandumo sampratai, yra ***idealistinė / natyvistinė***[1] (angl. *idealist / nativist*) ir ***empirinė / aplinkos*** (angl. *empiricist / environmental*) (Evans, 2013) (1 pav.). Tačiau verta pabrėžti, kad nė viena iš šių dviejų, tam tikrais aspektais prieštaraujančių viena kitai koncepcijų nėra taikoma izoliuotai viena nuo kitos formuojant ir interpretuojant vaiko brandumo sampratą.

1 pav. Vyraujančios vaiko brandumo koncepcijos

Parengta pagal: Evans, 2013

Pagal **idealistinę / natyvistinę koncepciją** vaiko brandumas suprantamas kaip jo raidos reiškinys, veikiamas prigimtinių ypatumų. Vaiko pasirengimas mokyklai tiesiogiai siejamas su jo *brandumu mokymuisi*. Remiamasi požiūriu, kad vaiko gebėjimą mokytis lemia ir skatina jo raidos ypatumai, o nuo pasiekto tam tikro brandumo lygmens priklauso, ką ir kokiu būdu vaikas yra pasirengęs mokytis. Nors pripažįstama, kad individuali vaikų raida vyksta skirtingu tempu ir intensyvumu, vis dėlto teigiama, kad raida vyksta tam tikra tipine trajektorija, o nukrypimas nuo jos gali būti vertinamas kaip raidos sutrikimo požymis.

Pagal **empirinę / aplinkos koncepciją** vaiko brandumas apibrėžiamas kaip tam tikras įgūdžių, žinių ir patirties derinys, būtinas pradėti mokytis mokykloje. Pabrėžiamas *vaiko brandumas mokyklai,* kuriam didelę įtaką turi išoriniai veiksniai ir kurį rodo išmatuojami vaiko mokymosi gebėjimai ir raidos požymiai. Laikomasi požiūrio, kad mokyklai pasirengęs yra tas vaikas, kuris turi reikiamų įgūdžių ir žinių, įgytų per sąveiką su ugdytoju tam tikroje ankstyvojo ugdymo aplinkoje. Esminis ugdytojo uždavinys skatinant vaikų brandumą suprantamas kaip vaiko gebėjimų plėtojimas per vaiko inicijuotą, tačiau ugdytojo vadovaujamą veiklą (Evans, 2013).

Šiuo metu Lietuvoje laikomasi požiūrio, kad ***brandumas mokyklai*** – tai vaiko gebėjimas mokytis, kuris išsivysto tam tikrame amžiuje ir rodo, jog kognityvinės[2] funkcijos, socialiniai įgūdžiai, emocinis pastovumas išlavėję tiek, kad vaikas gali mokytis su kitais vaikais priešmokyklinės grupės ar pradinės mokyklos aplinkoje.

[1] Natyvizmas – teorija, pabrėžianti įgimtų veiksnių reikšmę psichikos raidai ir elgsenai.
[2] Kognityvinis – pažinimo, pažintinis.

Vaikų brandumą mokyklai įvairūs mokslininkai ir pedagogai apibrėžia ir vertina labai skirtingai, nes įvairiose (kultūriniu, religiniu, etniniu, socioekonominiu atžvilgiu) bendruomenėse žmonės skirtingai jį supranta ir kelia skirtingus lūkesčius. Todėl brandumas mokyklai nėra susijęs tik su vaiku, jo patirtimi ar raidos ypatumais. Plačiąja prasme tai susiję ir su šeima, mokykla, bendruomene (Nolan, Hamm, McCartin, Hunt, 2009).

Pasaulinė humanitarinė organizacija UNICEF vaikų brandumą ir pasirengimą mokyklai traktuoja kaip vieną iš esminių priemonių, užtikrinančių švietimo kokybę ir lygiateisiškumą, padedančių vaikui visiškai atskleisti savo galias ir įsitraukti į mokymąsi visą gyvenimą. UNICEF skiria tris esminius tarpusavyje glaudžiai susijusius vaiko brandumo mokyklai veiksnius: ***brandus vaikas, brandi mokykla, brandi šeima*** (2 pav.). Visiems jiems turi įtakos bendruomenėje susiklosčiusios socialinės, kultūrinės, istorinės, ekonominės ir politinės aplinkybės.

2 pav. Brandumo mokyklai veiksniai

Šaltinis: UNICEF, 2012

Brandus vaikas. Daugiausia dėmesio skiriama vaiko raidai ir mokymuisi: ką vaikas turėtų žinoti ir gebėti, kokias vertybines nuostatas (nusiteikimas ir noras mokytis) turėtų būti susiformavęs, kad jo mokyklinio ugdymo pradžia būtų sėkminga. Sėkmę mokykloje lemia platus spektras gebėjimų (kalbos, skaičiuoti, sukaupti dėmesį, dirbti kartu su kitais vaikais, įsitraukti į mokymosi veiklas), susijusių su skirtingomis vaiko raidos ir brandumo sritimis – fizine ir motorine, socialine ir emocine, intelektine, dvasine ir moraline branda, taip pat nuostatomis mokymosi atžvilgiu, bendrosiomis žiniomis, įvairovės supratimu ir didžiavimusi nacionaline tapatybe.

Brandi mokykla. Pabrėžiama mokyklos kuriamos ugdymo aplinkos svarba. Mokykla turėtų numatyti, kokios priemonės, ugdymo organizavimo būdai ar metodai padės vaikams sklandžiai pereiti į pradinį ir aukštesnius ugdymo lygmenis. Brandi mokykla geba sukurti tokią ugdymo aplinką, kurioje yra atliepiami įvairūs vaikų mokymosi lūkesčiai ir poreikiai, atsižvelgiama į kultūrinius namų ir mokyklos skirtumus (itin aktualu, kai į mokyklą ateina vaikai, kurių gimtoji kalba yra kita nei mokymo kalba mokykloje), skatinama specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų įtrauktis. Tokios ugdymo aplinkos kūrimas padeda užtikrinti švietimo lygiateisiškumą ir kokybę.

Brandi šeima. Svarbus tėvų (globėjų) požiūris ir įsitraukimas į vaikų ankstyvąjį ugdymą, jų raidos ir perėjimo į pradinę mokyklą klausimų sprendimą. Vaiką palaikantys tėvai (jų požiūris į ugdymą ir mokytis skatinanti namų aplinka) yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių mokymosi sėkmę tiek pradinėje mokykloje, tiek aukštesnėse klasėse ir turinčių įtakos vaiko socialinei ir emocinei brandai.

Visi šie veiksniai ir veiksminga jų sąveika yra labai svarbūs siekiant, kad vaikų perėjimas iš namų ar ankstyvojo ugdymo aplinkos į pradinį ugdymą būtų sklandus (UNICEF, 2012; Britto, 2012).

KOKS VAIKAS YRA LAIKOMAS BRANDŽIU MOKYTIS PRADINĖJE MOKYKLOJE?

Lietuvoje ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje siekiamos ugdyti kompetencijos (vertybinių nuostatų, esminių gebėjimų ir žinių visuma) yra apibrėžtos *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše* (2014) ir *Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje* (2014). Optimalūs pagal individualias galias ugdymosi pasiekimai – kompetencijos (socialinė, sveikatos, pažinimo, komunikavimo ir meninė) sudaro ir užtikrina vaiko mokyklinę brandą.

Jei tėvai pageidauja į priešmokyklinio ugdymo grupę ar pradinę mokyklą leisti vaiką anksčiau, nei privalo, yra vertinamas vaiko brandumas mokyklai. Vertinant laikomasi požiūrio, kad brandumas yra daugiakomponentis reiškinys. Pagal įvairius kriterijus vertinama ***intelektinė, socialinė*** **ir** ***emocinė*** branda (3 pav.).

3 pav. Vaiko brandumo mokyklai vertinimo dėmenys Lietuvoje

Parengta pagal: Vaiko brandumo mokyklai įvertinimo metodika, 2015

Vaiko brandumo mokyklai įvertinimo metodikoje (2015) nurodoma, kad ***intelektinę*** brandą sudaro:

- *pažintiniai gebėjimai*, pavyzdžiui, gebėjimai palyginti formą, mąstyti pagal analogiją, organizuoti erdvinę informaciją į sisteminę visumą, samprotavimo gebėjimai, įsiminimo ir atgaminimo pagal pavyzdį įgūdžiai, girdimasis suvokimas;
- *kalbiniai gebėjimai*, rodantys kalbos supratimą, žodyną ir gramatinių konstrukcijų vartojimą;
- *vizualinė-motorinė koordinacija*, t. y. smulkiųjų judesių tikslumas, regimojo suvokimo ir motorinės koordinacijos visavertiškumas;
- *dėmesio, suvokimo, atminties, kalbos ir motorikos procesų integracija*, turinti lemiamos reikšmės skaitymo įgūdžių formavimuisi mokantis rašytinės kalbos, pavyzdžiui, gebėjimas susieti vizualią ir kalbinę informaciją greitai įvardijant vizualius stimulus.

Socialinę ir ***emocinę*** brandą sudaro gebėjimas kryptingai veikti, emocinis stabilumas, gebėjimas užmegzti ryšius su bendraamžiais ir suaugusiaisiais mokymosi veikloje, elgesio savikontrolė ir kt.

Kaip rodo ES programos „Eurydice“ duomenys (2014), daugumoje **Europos šalių** (maždaug 20-yje) **amžius** yra vienintelis priėmimo į pradines mokyklas kriterijus (4 pav.). Teisės aktuose apibrėžtas amžius, nuo kada vaikams pradedamas teikti pradinis ugdymas, Europos šalių ugdymo sistemose svyruoja nuo 4 metų Airijoje ir Šiaurės Airijoje iki 7 metų Bulgarijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Suomijoje ir Švedijoje (1 lentelė).

Brandumo mokyklai kriterijus, priimant į pradinę mokyklą, taikomas keliose šalyse (Bulgarijoje, Vokietijoje, Kipre, Vengrijoje, Lichtenšteine ir Šveicarijoje). Šiose šalyse, priimant vaikus į pradinę mokyklą, laikomasi požiūrio, kad vaikas turi būti **pasirengęs** arba **brandus mokyklai**. Tai reiškia, kad vaikai turėtų būti pakankamai *emociškai, psichiškai, psichologiškai ir fiziška*i subrendę, kad galėtų sėkmingai mokytis pagal pradinio ugdymo programą – turėtų susiformavę darbo ir mokymosi įpročius ir pagrindinius pažintinius gebėjimus.

4 pav. Priėmimo į pradinę mokyklą kriterijai

BE de – Belgija (vok.), LU – Liuksemburgas, MT – Malta, LI – Lichtenšteinas

Šaltinis: Eurydice, 2012–2013

Kai kuriose šalyse šis kriterijus taikomas su tam tikromis išlygomis. Pavyzdžiui, Belgijos vokiškai kalbančioje bendruomenėje vertinami tik tie vaikai, kurie nelankė priešmokyklinio ugdymo įstaigų, o Estijoje vaiko brandumas vertinamas tuo atveju, kai tėvai pageidauja pradinės mokyklos lankymą atidėti metams.

Vaikų **kalbiniai gebėjimai** priėmimo į pradinę mokyklą kriterijumi laikomi Belgijos flamandų bendruomenėje, Bulgarijoje, Vokietijoje ir Austrijoje. Pirmose dviejose šalyse šie gebėjimai dažniausiai tikrinami tada, kai vaiko gimtoji kalba yra kita nei mokymo kalba pradinėje mokykloje. Pavyzdžiui, Belgijos flamandų bendruomenėje vienerius metus iki pradinio ugdymo pradžios 5 ar 6 metų vaikai privalo tam tikrą laiką lankyti priešmokyklinio ugdymo įstaigas, kuriose ugdymas teikiamas olandų kalba. Jeigu taip nėra, vaikas turi laikyti kalbos testą, siekiant nuspręsti, ar jis yra pasirengęs lankyti pradinę mokyklą, kurioje mokoma olandų kalba, ar jam dar reikia metus praleisti priešmokyklinio ugdymo įstaigoje (Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014).

Skirtingoms vaikų amžiaus grupėms keliami skirtingi ugdymo tikslai, taikomi skirtingi ugdymo organizavimo būdai ir metodai, todėl, vertinant vaikų brandumą mokyklai, svarbu tai, kokio amžiaus vaikai toje šalyje pradeda lankyti pradinę mokyklą.

Pavyzdžiui, Australijoje pradinę mokyklą vaikai pradeda lankyti labai anksti (4 arba 5 metų). Ankstyvojo ugdymo mokytojas, stebėdamas vaikus grupėje ir vertindamas, ar vaikas yra pakankamai brandus mokyklai, vertina jo fizinę sveikatą, socialines kompetencijas, emocinį brandumą, kalbinius ir pažintinius gebėjimus, bendravimo įgūdžius ir turimas bendrąsias žinias. Tačiau daugiau dėmesio siūloma atkreipti į socialinę ir emocinę vaiko brandą – ar lengvai vaikas išsiskiria su tėvais (globėjais), ar domisi kitais vaikais ir bendrauja su jais, ar gali suvokti ir išreikšti savo poreikius ir jausmus, įveikti sunkumus ar nemalonias emocines būsenas, susikaupti užduočiai vykdyti, lengvai keisti veiklą, savarankiškai priimti sprendimą ir numatyti, kaip jį įvykdyti, ir kt. (OECD, 2012; Walker, 2011).

Šalyse, kuriose vaikai mokyklą pradeda lankyti kiek vyresnio amžiaus (pavyzdžiui, 6 ar 7 metų), kartu su socialine ir emocine branda yra svarbi ir intelektinė branda (pažintiniai ir kalbiniai gebėjimai, motorinė koordinacija, gebėjimas sukaupti ir išlaikyti dėmesį ir kt.).

KAIP VAIKAS PEREINA IŠ ANKSTYVOJO UGDYMO Į PRADINĮ?

Lietuvoje pradėti mokytis pagal pradinio ugdymo programą priimamas vaikas, kuriam tais kalendoriniais metais sueina 7 metai. Jo brandumas mokyklai nėra vertinamas. Tačiau vaiko brandumo vertinimas yra atliekamas, jei tėvai (globėjai) pageidauja anksčiau, nei numatyta *Švietimo įstatyme* (2011), leisti vaiką į priešmokyklinio ugdymo grupę (kai tais kalendoriniais metais jam dar nesueina 6 metai) arba į pirmąją klasę (kai tais kalendoriniais metais jam dar nesueina 7 metai).

Brandumo mokyklai vertinimas – tai specialisto(-ų) atliekamas tyrimas, apimantis įvairias vertinamas sritis ir leidžiantis spręsti apie vaiko pasirengimą mokytis priešmokyklinėje grupėje ar mokykloje.

Pedagoginės psichologinės tarnybos arba švietimo pagalbos tarnybos psichologas, atliekantis vaiko brandumo mokyklai vertinimą, pasikalba su vaiku ir jo tėvais, tėvams ir vaiką ugdančiam pedagogui pateikia pildyti specialius klausimynus, vaikui pateikia užduočių, kurios yra skirtos nustatyti jo galias ir sunkumus, įvertinti įvairius jo brandos aspektus. Pokalbis su tėvais suteikia informacijos apie vaiko raidą, elgesio ir emocinius ypatumus, pomėgius, taip pat priežastis, skatinančias tėvus leisti vaiką ugdytis metais anksčiau. Vaiko brandumo vertinimas užtrunka apie 45 min.

Po brandos įvertinimo psichologas parengia išvadą – rekomendaciją tėvams (globėjams) dėl vaiko brandumo. Jei pateikiama išvada, kad vaikas yra brandus mokytis pagal priešmokyklinio ar pradinio ugdymo programą, sprendimus dėl tolesnio jo mokymosi pagal šią programą priima tėvai (globėjai). Psichologui nustačius, kad vaikas nėra brandus mokytis pagal priešmokyklinio ar pradinio ugdymo programą, ugdymas pagal šią programą nėra teikiamas (5 pav.).

5 pav. Vaiko perėjimas iš ankstyvojo ugdymo ar namų aplinkos į pradinio ugdymo pirmąją klasę Lietuvoje

Parengta pagal: Vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ugdymo ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašas, 2005

Kai kuriems vaikams pakeisti ugdymo aplinką (pereiti iš namų aplinkos ar ankstyvojo ugdymo įstaigos į pradinę mokyklą) gali būti sunku, tai gali paveikti jų mokymąsi ir elgesį. Todėl beveik visose Europos šalyse numatytos ir taikomos **priemonės, skirtos palengvinti vaikui pereiti iš ankstyvojo ugdymo į pradinį**. Šių priemonių tikslas – padėti vaikams ir jų šeimoms prisitaikyti prie naujos ugdymo aplinkos. Dažniausiai jos yra skirtos užtikrinti ugdymo nuoseklumą ir bendradarbiavimą:

- paskutiniais ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo metais daugiausia dėmesio skiriama pasirengimui mokyklai (Bulgarijoje, Čekijoje, Kroatijoje, Lietuvoje ir Lichtenšteine);
- informacija apie vaiko brandumą ir pasirengimą mokytis mokykloje suteikiama pradinio ugdymo mokytojams, kad vaikams būtų lengviau pereiti iš ankstyvojo ar namų ugdymo aplinkos į pradinę mokyklą;
- vaikų apsilankymai pradinėse mokyklose, kol jie dar lanko ankstyvojo ugdymo įstaigas, siekiant supažindinti juos su nauja mokymosi aplinka (Belgijos flamandų bendruomenėje ir Slovakijoje);
- plėtojamas ankstyvojo ir pradinio ugdymo įstaigų darbuotojų bendradarbiavimas jungtiniuose projektuose ir veiklose (Portugalijoje, Islandijoje ir Norvegijoje), darbuotojų ir tėvų bendradarbiavimas (Slovakijoje, Islandijoje, Lichtenšteine ir Norvegijoje);
- priešmokyklinis ir pradinis ugdymas teikiamas tose pačiose patalpose, siekiant palengvinti vaikams pereiti į pradinį ugdymą ir gerinti darbuotojų bendradarbiavimą (Belgijoje ir Prancūzijoje);
- perėjimo organizavimo ypatumai apibrėžiami ugdymo turinį reglamentuojančiuose dokumentuose instituciniu lygmeniu (Islandijoje ir Norvegijoje, Lichtenšteine).

Jeigu manoma, kad vaikai nėra pakankamai pasirengę arba neturi pradiniam ugdymui reikalingų kalbinių gebėjimų, kai kuriose šalyse į pradinę mokyklą jie nepriimami ir dažniausiai paliekami dar vieneriems metams priešmokyklinio ugdymo įstaigose, kad turėtų daugiau laiko pasirengti mokyklai. Daugumoje valstybių jie paliekami toje ankstyvojo ugdymo įstaigoje, kurią lankė iki tol. Kai kuriose valstybėse (Austrijoje, Slovakijoje, Lichtenšteine, kai kuriose Vokietijos žemėse) šie vaikai priimami į pradinėse mokyklose veikiančias pereinamąsias arba parengiamąsias klases.

Daugumoje Europos valstybių sprendimas vieneriems metams **atidėti vaiko priėmimą į pradinę mokyklą**, nors jam jau sukanka privalomo mokymosi amžius, priimamas remiantis konkrečiais kriterijais ir atlikus specialią vertinimo procedūrą. Joje dalyvauja įvairios šalys, atliekančios konsultacinę arba sprendimo priėmimo funkciją: ankstyvojo ir pradinio ugdymo įstaigos, tėvai, psichologai ir (arba) konsultavimo specialistai, kitos švietimo institucijos (1 lentelė).

1 lentelė. Šalys, dalyvaujančios sprendžiant dėl priėmimo į pradinę mokyklą (ISCED 1) atidėjimo

	Pradinio ugdymo pradžia (metai)	Ankstyvojo ugdymo įstaiga	Pradinio ugdymo įstaiga	Tėvai	Specialistai	Kitos švietimo institucijos
Airija	**4**, bet privaloma nuo **6**	X	X	X	X	X
Austrija	**6**					
Belgija (pranc., vok. bendruomenės)	**6**					
Belgija (flamandų bendruomenė)	**6**					
Bulgarija	**7**					
Čekija	**6**					
Danija	**6**					
Estija	**7**					
Graikija	**6**	X	X	X	X	X
Ispanija	**6**					
Italija	**6**	X	X	X	X	X
Jungtinė Karalystė	**5; Š. Airija 4**	X	X	X	X	X
Kipras	**6**					
Kroatija	**6**					
Latvija	**7**					
Lenkija	**6**					
LIETUVA*	**7***					
Liuksemburgas	**6**					
Malta	**5**					
Portugalija	**6**					
Prancūzija	**6**	X	X	X	X	X
Rumunija	**6**					
Slovakija	**6**					
Slovėnija	**6**					
Suomija	**7**					
Švedija	**7**					
Vengrija	**6**					
Vokietija	**6**					
Islandija	**6**					
Lichtenšteinas	**6**					
Šveicarija	**6**					
Norvegija	**6**	X	X	X	X	X
Turkija	**6**					

X – atidėti neleidžiama; ■ – priima sprendimą; ■ – konsultuoja; □ – nedalyvauja priimant sprendimą.

* *Švietimo įstatyme* (2011) numatyta, kad vaikas, kuriam reikalinga nuolatinė kvalifikuotų specialistų pagalba ir sveikatą tausojantis dienos režimas, tėvų (globėjų) prašymu švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka vienerius metus gali būti ugdomas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje ar namuose pagal jo specialiesiems ugdymosi poreikiams pritaikytą ugdymo programą.

Duomenų šaltinis: Eurydice, 2012–2013

Europos valstybių praktika sprendžiant, ar galima atidėti pradinės mokyklos lankymą, yra įvairi:

- 6 Europos valstybėse (Airijoje, Graikijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje, Norvegijoje) atidėti pradinio ugdymo neleidžiama;
- daugumoje valstybių ar regionų (18 iš 34, dalyvavusių tyrime) tėvai arba vieni, arba kartu su pedagogais, specialistais turi galutinio sprendimo, ar atidėti pradinės mokyklos lankymą vieneriems metams, teisę;
- Vokietijoje, Ispanijoje, Liuksemburge, Maltoje, Austrijoje, Lichtenšteine ir Šveicarijoje, priimant sprendimą dėl vaiko priėmimo į pradinį ugdymą, tėvai atlieka tik konsultacinį vaidmenį;
- kai kuriose Vokietijos žemėse ir Šveicarijos kantonuose šį sprendimą priima pradinio ugdymo įstaiga, kurią vaikas turi pradėti lankyti;
- Liuksemburge ankstyvojo ugdymo įstaiga sprendžia, ar vaikas yra pasirengęs lankyti pradinę mokyklą (Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe, 2014).

KIEK VAIKO BRANDUMAS MOKYKLAI TURI ĮTAKOS TOLESNEI MOKYMOSI SĖKMEI?

Vaiko pasirengimas mokyklai, perėjimas į pradinę mokyklą ir adaptacija joje yra svarbūs veiksniai jo raidai, gerovei ir sėkmei per visą mokymosi mokykloje laikotarpį ir net suaugus. Tačiau tyrimai rodo, kad vaikai labai skiriasi savo branda mokyklai, nes visi yra unikalūs asmenybės bruožais ir raidos ypatumais, kuriems įtaką daro ir prigimtinės vaiko savybės, ir aplinkos sąlygos, ir patirtys. Kiekvienas vaikas tam tikrą raidos lygį visose brandos (fizinės, pažintinės, kalbinės, socialinės ir emocinės) srityse pasiekia skirtingu laiku.

Įvairūs moksliniai tyrimai rodo, kad vaikai, kurie pradeda lankyti mokyklą nepasiekę būtino brandumo lygmens, patenka į rizikos grupę siekdami akademinės, socialinės ir profesinės sėkmės – jie dažniau pasiekia žemesnius mokymosi rezultatus, dažniau patiria socialinių ir emocinių sunkumų mokykloje ir net būdami suaugę. Jie taip pat patiria sunkumų mokykloje dėl netinkamo elgesio, socialinių įgūdžių stokos.

Kalbiniai ir pažintiniai gebėjimai yra taip pat svarbūs, kaip ir socialinė bei emocinė branda – menki pažintiniai gebėjimai trukdo vaikui suvokti, sekti ir vykdyti užduotis ar nurodymus, o socialinių įgūdžių stoka sukelia sunkumų dirbant grupėmis ir individualiai, bendraujant su bendraamžiais ir suaugusiaisiais. Šie sunkumai yra susiję ir su socialinio nepritapimo apraiškomis, pavyzdžiui, bendraamžių atstūmimas, patyčios ar priekabiavimas (Lemelin, Boivin, 2007; Newton, 2007).

Mokslininkai C. Nolan, A. Hamm, J. McCartin ir J. Hunt (2009) tyrė ankstyvojo ugdymo specialistų ir pradinių klasių mokytojų nuomonę dėl vaikų brandos, lemiančios sėkmingą mokymosi pradžią pradinėje mokykloje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaiko socialinė ir emocinė branda, pedagogų nuomone, yra daug reikšmingesnė nei turimos žinios ar pažintiniai gebėjimai. Svarbiausiomis savybėmis, reikalingomis vaikams sėkmingai mokytis, pedagogai laikė *smalsumą, atkaklumą, pasitikėjimą savo jėgomis, drąsą imtis naujos veiklos ir atsparumą nemalonioms emocinėms situacijoms*.

Pasaulinė humanitarinė organizacija UNICEF, apibendrindama daugelio tyrimų rezultatus, daro išvadą, kad tinkamo vaikų pasirengimo ir brandumo mokyklai nauda yra dvejopa: **poveikis švietimo sistemos dalyviams** (vaikui, šeimai, mokyklai) ir **poveikis šaliai ar regionui**, siekiant socialinio teisingumo ir ekonominės raidos (Britto, 2012) (6 pav.).

6 pav. Vaiko brandumo ir pasirengimo mokytis mokykloje poveikis

Parengta pagal: Britto, 2012

Poveikis, kurį ***švietimo dalyviams*** daro tinkamas vaiko pasirengimas ir brandumas mokyklai, apima įvairius lygmenis. Individualiu lygmeniu vaiko brandumas pradedant lankyti pradinę mokyklą yra svarbus veiksnys, turintis įtakos mokymosi pasiekimams, vaiko raidai ir mokymosi gebėjimams, mokyklos baigimo rezultatams ir galiausiai – sėkmei jau suaugus, įsiliejant į profesinės veiklos pasaulį, t. y. turi įtakos ir akademinių kompetencijų įgijimui, ir neakademinei sėkmei (Consultative Group on Early Childhood Care and Development, 2008; Britto, 2012).

Tiriant vaiko brandumo mokyklai įtaką *pradinio ugdymo lygmenyje*, matyti poveikis šiose srityse – retesnis iškritimas iš mokyklos, geresni mokymosi pasiekimai (nustatyti vertinant standartizuotų testų rezultatus) ir aktyvesnis dalyvavimas mokyklos gyvenime. Tyrimais įrodytas ir tiesioginis teigiamas ryšys tarp vaiko pasirengimo mokytis mokykloje ir akademinių pasiekimų ne tik pradinėse, bet ir *aukštesnėse klasėse*. Nustatytas ilgalaikis vaikų brandumo mokyklai poveikis jau *suaugusiųjų gyvenime*: vaikai, kurie pradėjo eiti į mokyklą būdami pasirengę mokytis ir kurių perėjimas į pradinę mokyklą buvo sklandus, būdami suaugę dažniau sėkmingai įsidarbino, tarp jų buvo mažesnė dalis bedarbių, jie gaudavo didesnes pajamas ir buvo geresnės sveikatos.

Globaliu lygmeniu vaikų brandumas mokyklai ir sėkminga mokymosi pradžia daro ***poveikį šalies ar regiono socialinei ir ekonominei raidai***. Ekonominė nauda valstybei matuojama tokiais rodikliais, kaip biudžeto išlaidų švietimui mažėjimas, švietimo veiksmingumo, žmogiškųjų išteklių našumo ir gaunamų pajamų didėjimas. Taip yra todėl, kad vaikai, kurie į pradinę mokyklą ateina jau būdami brandūs mokytis, dažniau patiria mokymosi sėkmę, todėl rečiau lieka kartoti kurso kurioje nors klasėje, rečiau anksti iškrenta iš švietimo sistemos, jiems rečiau reikalinga specialiojo pedagogo pagalba, jie dažniau įgyja aukštąjį išsilavinimą ir gauna didesnes pajamas pradėję profesinę veiklą. Pastarasis veiksnys turi įtakos ir bendrai šalies ekonominei raidai. Socialinėje srityje geresnis vaikų pasirengimas mokyklai turi įtakos siekiant užtikrinti didesnį socialinį teisingumą ir socialinę sanglaudą, didesnį švietimo sistemos poveikį visuomenei, geresnę gyventojų sveikatą ir skurdo mažėjimą (Britto, 2012).

REKOMENDACIJOS

Šeimoms	Ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo įstaigoms	Valstybei
Vaiko brandumas mokyklai yra kompleksiškas ir daugiakomponentis jo raidos reiškinys, todėl tėvai turėtų rūpintis, kad tam tikrą lygį būtų pasiekusi ne tik intelektinė (pažintiniai, kalbiniai gebėjimai, vizualinė-motorinė koordinacija ir kt.), bet ir fizinė, socialinė, emocinė vaiko branda, motyvacija ir nusiteikimas mokytis, aktyviai dalyvauti mokyklos gyvenime. Vaiko rengimasis mokyklai yra ilgalaikis nuoseklus procesas, ir turėtų prasidėti ne sulaukus 5 ar 6 metų, o vykti nuo pat gimimo ir net laukiantis. Priešmokyklinis ugdymas yra svarbus tarpsnis, kai tikslingai ugdant vaiką, atskleidus jo galias ir sunkumus, švietimo priemonėmis per metus galima padėti vaikui pasirengti mokyklai. Todėl svarbu, kad tėvai daugiau tartųsi su pedagogais ir visu personalu, jeigu įžvelgia kokių nors sunkumų ar kas nors jiems kelia nerimą. Itin svarbus pačių tėvų įsitraukimas ir aktyvus dalyvavimas vaiko ugdyme (bendradarbiavimas su ugdymo institucijomis, lankymasis meno ir kultūros įstaigose: teatruose, muziejuose, bibliotekose ir kt.), mokymosi aplinkos formavimas namuose (knygos, lavinamieji žaislai ir žaidimai, IKT ir kt.).	Skatinti ikimokyklinio, priešmokyklinio ir pradinio ugdymo pedagogų, švietimo pagalbos specialistų, vaikų ir jų tėvų (globėjų) bendradarbiavimą ir bendras veiklas. Įvairiomis formomis dalintis informacija su pradinių klasių mokytojais ir tėvais, globėjais, kad pradinio ugdymo pedagogai galėtų susipažinti su būsimų pirmokų pažintiniais, kultūriniais, socialiniais ypatumais. Skatinti tėvus ir sudaryti jiems galimybes aktyviai dalyvauti vaikų ugdymo procese, gauti informaciją apie vaikų pasiekimus. Įvertinus vietos bendruomenės kultūrinį ir socioekonominį kontekstą, numatyti konkrečias procedūras ir priemones, kurios padėtų užtikrinti, kad visų vaikų perėjimas iš priešmokyklinio ugdymo ar namų aplinkos į pradinio ugdymo pirmąją klasę būtų sklandus.	Sudaryti sąlygas ir galimybes visiems vaikams, nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos (kaime ar mieste), socialinio, ekonominio, kultūrinio konteksto, dalyvauti kokybiškame priešmokykliniame ugdyme ir pasirengti sėkmingai mokytis mokykloje. Informuoti tėvus, ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio ugdymo pedagogus ir visuomenę apie veiksnius, kurie turi esminės įtakos siekiant, kad visi vaikai patirtų mokymosi sėkmę. Formuoti ankstyvojo ir pradinio ugdymo aplinkas ir turinį taip, kad būtų sudarytos sąlygos atliepti įvairius ir individualius visų vaikų ugdymosi poreikius ir lūkesčius.

LITERATŪRA

1. Boethel M. Readiness: School, Family, & Community Connections. National Center for Family and Community Connections with Schools SEDL, 2004.
2. Britto P. R. School Readiness. A Conceptual Framework. New York: UNICEF, 2012.
3. Consultative Group on Early Childhood Care and Development. Funding the Future: Strategies for early childhood investment, costing and financing. Coordinators' Notebook, No. 30, CGECCD, Toronto, 2008.
4. Evans K. School Readiness: The Struggle for Complexity. LEARNing Landscapes, 2013, Vol. 7, No. 1, p. 171–186.
5. Glebuvienė V., Grigaitė B., Monkevičienė O. Lietuvos vaikų brandumas mokyklai: tyrimas ir problemos. VPU, 2004. Internete: http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/43568.pdf .
6. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. European Commision / EACEA / Eurydice / Eurostat, 2014. Eurydice and Eurostat Report. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
7. Lemelin J. P., Boivin N. Success starts in Grade 1: The importance of school readiness. Québec Longitudinal Study of Child Development (QLSCD 1998–2010), Québec, Institut de la statistique du Québec, 2007, Vol. 4, Fascicle 2, p. 1–12.
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. spalio 29 d. įsakymas Nr. ISAK–2173 „Dėl vaiko brandumo mokytis pagal priešmokyklinio ugdymo ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (pakeista 2010 ir 2012 metais).
9. Liniauskaitė A., Valeckienė Dž. Vaiko mokyklinio brandumo įvertinimo galimybių problema. Pedagogika, 2002, t. 57, p. 81–88.
10. Newton H. Importance of School Readiness. 2007. Internete: http://earlylife.com.au/info/node/217 .
11. Nolan C., Hamm A., McCartin J., Hunt J. Outcomes & Indicators of a Positive Start to School. Victoria University, Melbourne, Australia, 2009.
12. OECD. Starting Strong III: A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing, 2012.
13. UNICEF. School Readiness and Transitions. New York: UNICEF, 2012.
14. Vaiko brandumo mokyklai įvertinimas. Antras leidimas. Vilnius, 2015.
15. Walker K. Ready? Set? Go? How to tell if your child's ready for school and prepare them for the best start. Penguin Group Australia, 2011.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresais: http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/svietimo-problemos-analizes/2012-metu; http://www.sac.smm.lt/index.php?id=36 ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (el. p. ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vyresniąją specialistę Veroniką Šiurkienę (el. p. veronika.siurkiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė dr. Rima Zablackė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė.

Konsultavo: Laimutė Jankauskienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėja, Gražina Šeibokienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Švietimo pagalbos skyriaus vedėja, Egidija Nausėdienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Bendrojo ugdymo departamento Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė, Asta Rudienė, Ugdymo plėtotės centro Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo poskyrio vedėja, Rita Kišonienė, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktoriaus pavaduotoja.

VAIKO BRANDUMAS MOKYKLAI – KAS TAI?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2015-11-27. Tir. 1 000 egz.
Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, 03163 Vilnius
Spausdino UAB „Lodvila“, Sėlių g. 3A, 08125 Vilnius

ISSN 1822-4156